

tenschappelijke ideeën vormden het wezenlijke studieobject. Later werd de 'maatschappelijke aanvaarding en toepassing van kennis' belangrijker geacht en in deze context past ook het professionaliseringsconcept. Toch wil men hier de inhoud van de medische wetenschap niet verwaarlozen. De artikelen bewegen zich dus tussen deze drie factoren: de stad Groningen en Ommelanden, de professionalisering (met verschillende fasen: zelfdefiniëring, formele erkenning door de buitenwereld, uitsluiting van concurrentie, controle op inhoud en toegang van de professie), en de inhoud van de geneeskunde: wat vermocht men werkelijk? Deze laatste factor lijkt iets te zijn achtergesteld.

Het boek overtuigt de lezer van het belang van het vraagstuk van professionalisering. Hoe was het immers mogelijk, dat vanaf de late Middeleeuwen in toenemende mate de universitaire geschoolde medici en *medicinae doctores* als autoriteit werden aanvaard, terwijl zij de meeste ziekten nog niet wisten te genezen en men eind negentiende eeuw met de opkomst van de bacteriologie pas de werkelijke oorzaken van veel aandoeningen begon te begrijpen? Het antwoord hierop van Santing in het artikel '*Doctor philosophus*. Humanistische geleerdheid en de professionalisering van de vroegmoderne medicus' (23-48) is, gezien de huidige positivistische geneeskunde, een verrassing: in deze fase van zelfdefiniëring dankten de medici het groeiend beroepsprestige aan hun eruditie en humanistische geleerdheid, de klassiek-literaire en filosofische vorming, de kennis van Grieks en Latijn en natuurlijk Hippocrates en Galenus.

Hoe acceptatie en mecenaat van de medische wetenschap bij de bestuurlijke elite werden nagestreefd, blijkt uit het artikel 'Theorie en therapie. Antonius Deusing (1612-1666) en de koorts' (49-68) van Bunna Ebels-Hoving. Het koortstraktaat *Idea defebribus* wordt hier op drie onverwachte manieren geraadpleegd.

De rol van de medische genootschappen in het professionaliseringsproces is onderwerp van de artikelen van Huisman ('De correspondenten. Medici, staat en samenleving tijdens de Nederlandse Verlichting', 69-99) en Mart van Lieburg ('Regionaal belang en nationaal beleid. Over de Groningse afdelingen van de Nederlandsche maatschappij tot bevordering der geneeskunst (1849-1900)', 131-159). In het artikel 'Gronings romanticus en nationaal hervormer: de hygiënist Levy Ali Cohen (1817-1889)' (101-130) beschrijft Eddy Houwaart de geneeskundige en maatschappelijke ontwikkelingen van de negentiende eeuw en het ontstaan van gezondheidszorg en medische inspectie aan de hand van het leven van de actieve Groningse arts en inspecteur Levy Ali Cohen. Hoe de onbevoegde, 'de medische ander', eind negentiende eeuw nog op steun kon rekenen van de patiënt op het Groningse platteland, behandelt het al genoemde artikel van De Blécourt.

De artikelen beschrijven niet alleen Groningse facetten van de professionalisering van de medicus, zij zijn zelf ook geschiedwetenschappelijk van een professioneel gehalte, in niet onbelangrijke mate vanwege de duidelijke historiografische plaatsbepaling. Daarnaast vormen zij voor de medische leek goed leesbare wetenschapsgeschiedenis.

Martha Catania-Peters

M. Insolera, L. Salviucci Insolera, *La spiritualité en images aux Pays-Bas méridionaux dans les livres imprimés desXVIe etXVIIe siècles conservés à la Bibliotheca Wittockiana* (Miscellanea Neerlandica XIII; Leuven: Peeters, 1996, 217 blz., ISBN 90 6831 842 X).

Als uitvloeisel van het congres van de Society for emblem studies van 1996 is verschenen *La spiritualité en images aux Pays-Bas méridionaux* over 'le livre mystique illustré flamand' uit de zestiende en zeventiende eeuw, zoals aanwezig in de Bibliotheca Wittockiana. Het gaat om

een catalogus met uitgebreide beschrijvingen van vrijwel elk nummer en enkele inleidende studies.

De president van de Bibliotheca Wittockiana geeft in het voorwoord uitleg over de doelstelling van de uitgave. Deze zou meer moeten zijn dan een catalogus, en daarvoor staan samenstellers M. Insolera en L. Salviucci Insolera garant: zij publiceerden over mystieke literatuur. Waar het het commentaar bij de afzonderlijke boeken betreft is hun bijdrage inzichtelijk en informatief met gegevens over de makers van de illustraties, de traditie waarin deze staan, het effect dat de afbeeldingen op lezers gehad zullen hebben — zo wordt bijvoorbeeld gewezen op de grote mate van aanschouwelijkheid van de illustraties uit Ioannes Galles *Passio et resurrectio domini nostri Iesu Christi* — en relevante secundaire literatuur.

In de inleiding doen de samenstellers minder dan de president van de Bibliotheca Wittockiana belooft. Insolera geeft een korte uiteenzetting over het verband tussen 'exercices spirituels' en illustraties: bij het mediteren gaat men altijd van het actieve verstandelijke (lezen en interpreteren) via het zintuiglijke (verbeelden) naar het passieve, de door God gegeven eenwording; in de verbeeldingsfase speelt de illustratie een grote rol. De uiteenzetting blijft wat oppervlakkig, en wordt in de volgende studies en commentaren niet uitgewerkt. Waaróm spreken de illustraties uit Ioannes Galles *Passio et resurrectio* zo aan? Op welke zintuigen doen ze een appel? En welke gewaarwordingen moeten de lezer verder leiden in het proces van inkeer? Door Insolera wordt opgemerkt dat in de loop van de zestiende en zeventiende eeuw steeds dezelfde passages en thema's uit de bijbel verbeeld werden (de maagd Maria en het lijden van Jezus). Maar waarom bij uitstek deze: hebben deze scènes een verbeeldingskracht die andere missen? Geopperd wordt dat de maagd Maria vooral is ingezet in het kader van de Contrareformatie, ter duidelijk onderscheid met de protestanten; maar er is meer te zeggen over de manier waarop ze afgebeeld is, en de attributen die haar toebedacht zijn.

De inleiding biedt een goed overzicht van de ontwikkeling van de spirituele illustratie in de eerste tijd na de Middeleeuwen. Ignatius de Loyola bracht in Europees perspectief gezien een ommekeer teweeg, zoals Ludolf van Saksen en anderen dat in Vlaanderen deden. Maar de inleiding roept ook vragen op. Hoe verhouden de geïllustreerde spirituele werken zich bijvoorbeeld tot emblemen? Welke rol spelen de teksten die bij de illustraties zijn aangebracht? Gesteld wordt dat de onderschriften vaak in het Latijn geschreven zijn, en dat de bundels dus wel voor een ontwikkeld publiek bedoeld zullen zijn. Maar hoeveel zeggingskracht hadden de illustraties voor de minder ontwikkelden, als ze vooral op de visuele vermogens van de mens gericht waren? Het lijkt veelbetekenend dat op veel van de illustraties mediterende personen te zien zijn die platen in een boek bekijken: de lezer krijgt te zien hoe hij het boek zelf kan gebruiken zonder zich om de tekst te bekommeren.

Conclusie is dat er veel te zien is in *La spiritualité en images aux Pays-Bas méridionaux*, en ook veel te lezen, maar dat de bundel ook wat aan de verbeelding overlaat.

Els Stronks

C. Rooze-Stouthamer, *Hervorming in Zeeland (ca. 1520-1572)* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1996; Goes: De koperen tuin, 1996, 600 blz., ISBN 90 72138 63 5 (handelseditie), ISBN 90 72138 62 7 (proefschrifteditie)).

Regionale geschiedschrijving moet oog hebben voor de lokale nuance. Als ze die voorwaarde vervult, zal ze ons juist daardoor ook het algemene beter doen verstaan. Dan spreekt het vanzelf, dat de regionale historicus de uitvoerigheid niet hoeft te schuwen. Ook mevrouw Rooze